

برخی از پیامدهای فردی و اجتماعی ریا از دیدگاه اسلام

وجیهه بهرامی^۱

چکیده

با توجه به آموزه های اسلام، برای رسیدن به رضایت خداوند؛ در انجام هرکاری قصد و نیت بسیار مهم است. هر گاه انسان در انجام کارهای پسندیده نیت غیر خدایی داشته باشد؛ ریا محسوب می شود و در همین راستا قرآن توجه به اخلاص در عمل را بسیار تاکید کرده و در واقع ریا خصلت شومی است که پیامدهای سوء زیادی را به دنبال دارد. امروزه با توجه به فزونی ریا و شرک در رفتار و اعمال عبادی و غیر عبادی انسان ها و گستردگی متعلقات و پیامدهای آن وعدم آگاهی اکثر افراد، نیت نکته‌ی کلیدی در اعمال شده است؛ بدین منظور محقق به روش توصیفی تبیینی در جهت روشنگری و آگاهی افراد متدین نسبت به عقوبت این رذیله و شناخت و توجه بیشتر نسبت به ارزشمند بودن نیت اعمال و اهمیت جایگاه افراد با اخلاص نزد خداوند و پیشگیری نسبی ریا در جوامع اسلامی، به بررسی برخی از "پیامدهای فردی مانند: همنشینی با شیطان، مستجاب نشدن دعا و اجتماعی ریا مانند: عدم ارتباط گیری مردم با فرد ریا کار، رسوایی نزد مردم" از دیدگاه اسلام پرداخته است.

واژگان کلیدی: پیامد فردی، پیامد اجتماعی، ریا، شرک

^۱ طلبه پایه پنجم، سطح ۲، حوزه الزهرا گلدشت

برای رسیدن به رضایت خداوند، انجام کارهایی از انسان خواسته شده است، مانند: عبادت، اعمال خالصانه و... اما در انجام هرکاری قصد و نیت بسیار مهم است، در همین راستا قرآن کریم توجه به اخلاص درعمل را بسیار تاکید کرده است و اگر انسان با نیت ریا اعمالی را انجام دهد دچار شرک نیز می شود، بنابراین؛ ریا یعنی انجام کارهای خیر و پسندیده، برای پیدا کردن مقام و منزلت در میان مردم. امروزه با توجه به فزونی ریا و شرک در رفتار و اعمال عبادی و غیر عبادی انسان ها و همچنین پیامدهای سوء دنیایی و اخروی آن برای انسان و به دلیل گستردگی متعلقات ریا و عدم آگاهی اکثر انسان ها نسبت به این موضوع و به جهت روشنگری و آگاه سازی افراد متدین نسبت به عقوبت ریا و همچنین شناخت و توجه نسبت به ارزشمند بودن نیت در اعمال عبادی و غیر عبادی و اهمیت جایگاه فردی و اجتماعی افراد با اخلاص نزد خداوند، ضرورت دانسته شده است که؛ این نوشتار با روش توصیفی تبیینی به بررسی پیامدهای فردی از جمله؛ از بین رفتن اعمال، همنشینی با شیطان، مستجاب نشدن دعا و تکفل در عبادات و پیامدهای اجتماعی مانند، از بین رفتن آرامش و امنیت اجتماعی، افزایش سوءظن و... پرداخته شده است.

پیرامون مسئله ریا از نظر اسلام کتاب ها و مقالاتی به رشته تحریر درآمده است که در زمینه پژوهش مورد نظر به چند مورد از آثار اشاره شده است؛

کتاب «ریا در قرآن؛ ریشه ها، پیامدها و راه های درمان» اثر سید محمد نحوی؛ که نویسنده ریا را یکی از خطرناک ترین آفات اخلاقی در بعد اعتقادی و رفتاری انسان برشمرده است و با محور قراردادن قرآن به بررسی؛ ریشه ها و آثار و راه حل های درمان این مفسده اخلاقی پرداخته است.

کتاب «نکته های قرآنی درباره ریا» تألیف عباسعلی کامرانیان؛ که به بیان برخی از حقایق مربوط به ریا و آیات و روایات وارد شده در این مورد پرداخته است، و نویسنده ضمن برشمردن انواع ریا در عبادات؛ به ریشه یابی علل آن و ویژگی های ریاکاران پرداخته و پیامدهای آن را برشمرده است.

مقاله «بررسی بینا متنی رابطه نفاق و ریا در قرآن و نهج البلاغه» اثر مریم شامحمدی و مجتبی انصاری مقدم و محمد مهدی کریمی نیا. که براساس روش توصیفی - تحلیلی نگارش یافته و به رابطه نفاق و ریا پرداخته و درصدد نشان دادن بخشی از رابطه بین دو چهره منافقان و ریاکاران از منظر قرآن و نهج البلاغه می باشد. محقق در این مقاله به بررسی جداگانه پیامدهای ریا از جنبه ی فردی و اجتماعی پرداخته است.

۱- مفهوم‌شناسی

محقق جهت آشنایی و فهم بهتر مطالب مربوط به رذیله اخلاقی ریا و پیامدهای آن، معنای لغوی و اصطلاحی برخی از کلمات را با استفاده از لغت‌نامه‌ها و کتب لغت به‌دست آورده است.

معنای لغوی

ریا مشتق از کلمه «رؤیت» است^۱ و ظاهر سازی و تظاهر به نیکی می‌باشد.^۲

ریاء به معنای، بنمودن کسی را خلاف اعتقاد^۳

معنای اصطلاحی

ریا عبارت است از انجام کار برای نشان‌دادن به دیگری^۴ و نه برای رضایت خداوند^۵. درواقع ریا به معنای کاری است که شخص برای منزلت یافتن و کسب توجه مردم انجام می‌دهند تا با دیدن و شنیدن آن عمل از او خوش‌شان آید و او را آدم خوبی بدانند.

گاهی به ریا «سمعه» هم گفته می‌شود؛ یعنی انسان علاقه دارد کار نیک و عبادت او به گوش دیگران برسد^۶.

ریا عبارت است از اراده مقام و منزلت به وسیله اطاعت خداوند متعال، بنابراین به چنین عابدی مرئی "ریاکار یا خودنما" و به مردمی که عابد، عبادتش را به آنها می‌نمایند تاجایی در دل آنها پیدا کند، رایی وبه عملی که شخص ریاکار اظهار می‌کند، مرئی "وسیله ریا" و به قصد این شخص، ریا می‌گویند.^۷

^۱ الطبرسی، مجمع البیان، ج ۲، ص ۶۵

^۲ معین، فرهنگ فارسی، ج ۲، ص ۱۷۰۰

^۳ ده‌خدا، فرهنگ فارسی، جلد ۲، ص ۲۴۳

^۴ سیاح، فرهنگ بزرگ جامع نوین، ج ۱، ص ۶۳۱

^۵ ابن فارس، معجم مقاییس اللغة، ج ۲، ص ۴۷۳

^۶ محدثی، درسنامه اخلاق، ۱۳۹۰، ص ۳۷

^۷ شبیر، الاخلاق، مترجم (محمد رضا جباران)، ص ۲۶۵

که معنای مدنظر محقق ، تظاهر به انجام کار نیک برای دیده شدن توسط مردم است و نه برای رضای خداوند.

ریا موجب دوری از خداوند و نابودی عمل انسان است. زیرا فرد ریاکار از قدرت خداوند غافل می شود و در انجام کارها به غیر خدا متوسل می شود و اعمال ریاکاران به دلیل پیامدهای سوء فردی و اجتماعی در آیات و روایات به شدت مورد نکوهش قرار گرفته است.

۲_پیامدهای فردی ریا

انسان ریاکار باعث ابطال اعمال خود می شود و انجام اعمال برای او بیهوده است. زیرا دارای نوعی شرک^۱ است و عبادات و اعمال خود را برای خداوند انجام نمی دهد.

از جمله پیامدهای فردی ریا؛ ۱- ریا مبطل عمل و از عوامل کفر است، ۲- ریاکاری اعمال را توخالی و انسان را از پرداختن به محتوا و حقیقت عمل باز می دارد و

۲_۱_کلید در دوزخ

ریاکاری یکی از ابزارهای مهم شیطان برای از بین بردن اعمال می باشد. و علاوه بر این که موجب باطل شدن عبادت می شود حرام و گناه بوده و در قرآن بسیار نکوهش شده است.

در قرآن کریم آورده شده است؛ ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالَى يُرَاءُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا^۲﴾ «منافقان با خدا نیرنگ می کنند، درحالی که او فریب دهنده آنها است که نمی گذارد به راه حق برسند، علامت آنان این است که چون به نماز می ایستند با ملال می ایستند و چون در انتظار مردم نماز می خوانند ریا می کنند و خدا را جز اندکی یاد نکنند.^۳»

^۱ از گناهان کبیره به معنای شریک قائل شدن برای خدا است.

^۲ نساء، ۱۴۲

^۳ طباطبایی، تفسیرالمیزان، ج ۵، ص ۱۹۱

این آیه وصف دیگری از اوصاف منافقین است که با خداوند قصد خدعه و نیرنگ شدید دارند. درحالی که این خداست که به وسیله مهلت دادن و ترک آن‌ها در گمراهی‌شان باعث می‌شود تا آن‌ها راه دوزخ را با اعمال و نیات پلیدشان برای خود هموار کند. پس خدعه آن‌ها علیه خودشان می‌باشد و از صفات این افراد همین است که؛ با حالت کسالت و بی‌میلی به نماز می‌ایستند و هدفشان از این نماز ریا و خودنمایی است و قلبشان غافل از توجه و یاد خداوند است.^۱

کلید در دوزخ است آن نماز که در چشم مردم گزاری دراز

اگر جز به حق می‌رودجاده ات در آتش فشانند سجّاده ات^۲

هر عمل چه عبادی و چه غیر عبادی اگر با نیت ریا انجام شود باطل است. زیرا؛ شخص با اعتقاد به ارکان اسلام و ضروریات دین، به خاطر جلب نظر مردم و کسب شهرت و نیک نامی به امور نمایشی و ساختگی مانند: عبادت، انفاق کردن، امانت داری و موارد بسیاری می‌پردازد؛ به طوری که در خلوت آن‌ها را ترک می‌کند.^۳ و همین امر باعث می‌شود انسان از یاد خدا غافل شود و هدف اصلی فقط برای جلب رضایت و توجه مردم است.^۴

حضرت محمد(صلوات الله علیه وآله و سلم) فرمودند: «لَا يَقْبَلُ اللَّهُ عَمَلًا فِيهِ مِقْدَارٌ ذَرَّةٍ مِنْ رِيَاءٍ.»
«خداوند عملی را که ذره ای از ریا در آن باشد قبول نمی‌کند»^۵

۲_۲_هم‌نشینی با شیطان

بسیار اتفاق می‌افتد که ریاکار، توجه ندارد که ریا به اعمال او رخنه کرده است. خیال می‌کند کارهایش برای خداست، ولی در اصل برای شیطان است و چون انسان حبّ نفس^۶ دارد، پرده‌ی خودخواهی، عیب‌های او را می‌پوشاند.

^۱ طباطبایی، تفسیرالمیزان، جلد ۵، ص ۱۹۱

^۲ سعدی، بوستان، باب پنجم در رضا،

^۳ مصدق، شاخصه‌های نفاق از منظر قرآن کریم، ص ۴۵

^۴ طباطبایی، تفسیرالمیزان، ج ۵، ص ۱۹۱

^۵ نراقی، معراج السعاده، ج ۵، ص ۶۰۳؛ بحار الأنوار، ج ۷۲، ص ۳۰۴

^۶ یعنی خودخواهی.

نمونه بارز آن را می‌شود در مصاحبه‌های استخدامی شاره‌کرد و همین امر باعث می‌شود بسیاری از مردم جامعه نگاه سوء به جامعه دینی داشته باشند و این خود آسیب بسیار بزرگی است که به اجتماع دینی وارد می‌کند و در اسلام سوءظن نیز بسیار نکوهش شده است.

پیامبر اکرم (صلوات الله علیه وآله وسلم) می‌فرماید: «مَنْ أَسَاءَ بِأَخِيهِ الظَّنَّ فَقَدْ أَسَاءَ بِرَبِّهِ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ»^۱. «هر کس به انسان دیگر گمان بد برد به پروردگارش گمان بد برده است، زیرا خداوند می‌فرماید: از بسیاری گمان‌ها بپرهیزید»^۲.

و همچنین حضرت علی (علیه السلام) می‌فرماید: «إِطْرَحُوا سُوءَ الظَّنِّ بَيْنَكُمْ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ نَهَى عَنْ ذَلِكَ»^۳. «گمان بد نسبت به یکدیگر را دور افکنید؛ زیرا خداوند عزوجل از این امر نهی کرده است»^۴.

۳-۵_ رسوایی نزد مردم

فردی که می‌خواهد به وسیله امور عبادی، خود را در اجتماع مورد توجه جلوه دهد تا به مقام و منزلتی برسد، درنهایت یک جایی متوقف می‌شود و مردم هم به این ظاهر سازی او پی می‌برند. و آن زمان است که نزد همان مردم هم اجر و قربی ندارد.

پنهان کردن نیت‌های آلوده به ریا، برای مدت طولانی ممکن نیست، و ریاکاران غالباً در همین دنیا شناخته و رسوا می‌شوند و از لابه‌لای سخنان و رفتار آنها آلودگی نیت آنها فاش می‌شود، و ارزش خود را نزد خاص و عام از دست می‌دهند، توجه به این نیز اثر بازدارنده مهمی دارد.^۵

فرد ریا کار به علت غفلت، آگاه نیست که با آشکار شدن عمل همراه با ریا، از چشم‌ها می‌افتد و بی‌قدر و ارزش می‌شود و هم خسران دنیایی و هم خسران اخروی می‌بیند.^۶

^۱ ری شهری، میزان الحکمة، ج ۶، ص ۵۷۰

^۲ همان

^۳ همان، ص ۵۷۰

^۴ همان

^۵ مکارم شیرازی، اخلاق در قرآن، جلد ۱، ص ۲۹۴

^۶ محدثی، راه‌های درمان رذایل اخلاقی، ص ۱۶

«عابدی بود که هر کاری می‌کرد، نمی‌توانست اخلاص خود را حفظ کند و مرتکب ریا نشود. روزی چاره‌اندیشی کرد و با خود گفت: در گوشه شهر، مسجد متروکه‌ای است که کسی به آن توجه ندارد و رفت‌وآمد نمی‌کند، خوب است شبانه به آن مسجد بروم تا کسی مرا ندیده، خالصانه خدا را عبادت کنم.

نیمه‌های شب تاریک، مخفیانه به آن مسجد رفت و آن شب، بارانی بود و رعد و برق شدت داشت. او در آن مسجد مشغول عبادت شد، کمی که گذشت، ناگهان صدایی شنید، با خود گفت: حتماً شخصی وارد مسجد شده، خوشحال شد و بر کیفیت و کمیت نمازش افزود و همچنان با کمال خوشحالی تا صبح به عبادت ادامه داد، وقتی هوا روشن شد، خواست از مسجد بیرون بیاید زیر چشمی نگاه کرد، آدمی را ندید. بلکه مشاهده کرد سگ سیاهی است که بر اثر رعد و برق و بارش به مسجد پناه آورده است.

بسیار ناراحت شد و اظهار پشیمانی کرد و پیش‌خود و خداوند شرمنده بود که ساعتها برای سگ، عبادت کرده‌است، خطاب به خود گفت: ای نفس! من فرار کردم و به مسجد دور افتاده آمدم تا با اخلاص، خدا را عبادت کنم. اینک برای سگ سیاهی عبادت کرده‌ام^۱».

^۱ داستان‌ها و پندها، ج ۹، ص ۱۷۳

نتیجه

ریا مورد نکوهش قرآن و آموزه‌های اسلامی است. انسان همواره در معرض رذایل اخلاقی و هوای نفس بلاخص ریا بوده؛ که با توجه، آگاهی، دوری از گناه، مراقبت از نفس، انجام اعمال خالصانه را سرلوحه خود قرار دهند. و در شناخت جایگاه والای خود نزد خداوند و عزتمندی نزد مردم قدم بردارد و همیشه به یاد داشته باشد که اعمال و رفتار پسندیده با نیت رضای خداوند خالص است تا موجب ریا و شرک و همچنین مبتلا شدن به پیامدهای سوء فردی و اجتماعی ریا نشود، و اعمال عبادی و غیرعبادی از بین نرود و مورد قبول خداوند قرار گیرد.

در این مقاله بعد فردی از جمله؛ از بین رفتن اعمال، همنشینی با شیطان، مستجاب نشدن دعا و تکفل در عبادات و بعد اجتماعی مانند، از بین رفتن آرامش و امنیت اجتماعی، افزایش سوءظن و... . پیامدهای ریا بررسی شد و محقق بعدی می‌تواند پیامدهای ریا را در ابعاد دیگری مانند؛ علمی و عملی نیز مورد تحقیق قرار دهد.

فهرست منابع و مأخذ

۱. شامحمدی، مریم؛ انصاری مقدم، مجتبی؛ کریمی نیا، محمدمهدی، مقاله «بررسی بینا متنی رابطه نفاق و ریا در قرآن و نهج البلاقه»، پژوهش و مطالعات اسلامی.
۲. کامرانیان، عباسعلی، نکته های قرآنی درباره ریا، نشر نور قرآن و اهل بیت، ه ش ۱۳۹۳
۳. نحوی، محمد، ریا در قرآن؛ ریشه ها، پیامدها و راه های درمان، نشر دانشگاه امام صادق(ع)، بی جا، چاپ ۱، ه ش ۱۳۹۰.

منابع:

- * قرآن کریم، ترجمه مکارم شیرازی، ناصر، تهران، چاپ نوبت اول، ه ش ۱۳۹۰
- * نهج البلاغه، ترجمه محمد صحتی سردرودی،

منابع فارسی

۱. الجبل العاملی، زین الدین، التنبيهات العلیه علی وظائف الصلاة العلیه، مترجم: (محمد صالح بن محمد صادق، نشر نهضت زنان مسلمان، ه ش ۱۳۶۵
۲. دهخدا، اکبر، فرهنگ لغت، جلد دوم، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، ه ش ۱۳۶۳
۳. ری شهری، محمد، میزان الحکمة، ترجمه: (حمید رضا شیخی)، بینا، مؤسسه فرهنگی دارالحديث، ه ش ۱۳۹۵
۴. زمانی وجدانی، مصطفی، داستان ها و پندها، بینا، پیام عدالت، ه ش ۱۳۸۵
۵. سعدی، شیخ مصلح الدین، بوستان، باب پنجم، بینا، نشر ققنوس، بیجا، ه ش ۱۳۸۲
۶. سیاح، احمد، فرهنگ بزرگ جامع نوین، بینا، انتشارات اسلام، بیجا، ه ش ۱۳۷۳
۷. شبر، سیدعبدالله، اخلاق، مترجم: (محمد رضا جباران)، قم، انتشارات هجرت، ه ش ۱۳۸۲
۸. طباطبایی، محمدحسین، تفسیر المیزان، قم، ه ش ۱۳۷۸
۹. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان، تهران، ه ش ۱۳۳۸
۱۰. طبرسی، مکارم الاخلاق، نشر حبیب، بیجا، ه ش ۱۳۸۶
۱۱. کلینی، اصول کافی، ترجمه: (حسین استادولی)، بینا، دارالثقلین، بیجا، ه ش ۱۳۹
۱۲. محدثی، جواد، راه های درمان رذایل اخلاقی، مشهد، انتشارات قدس رضوی، ه ش ۱۳۹۱
۱۳. محدثی، جواد، شرحی بر کرانه چهل حدیث امام خمینی، قم، مرکز نشر هاجر، ه ش ۱۳۹۵
۱۴. مصدق، صفیه، شاخصه های نفاق از منظر قرآن کریم، قم، مرکز نشر هاجر، ه ش ۱۳۹۵
۱۵. معین، محمد، فرهنگ فارسی، تهران، نشر زرین، ه ش ۱۳۸۶
۱۶. مکارم شیرازی، ناصر، اخلاق در قرآن، قم، مدرسه امام علی بن ابی طالب، ه ش ۱۳۷۷

۱. ابن فارس، احمد، معجم مقاییس اللغة، قم، نشر مکتب الاعلام الاسلامی، ه ق ۱۴۰۴
۲. نراقی، ملا احمد، معراج السعادة، قم، بهار دلها، ه ش ۱۳۸۹
۳. هاشمی، سید حسین، اخلاق در نهج البلاغه، قم، مؤسسه بوستان کتاب، ه ش ۱۳۹۳